



**Lokalhistorisk Arkiv for Arbejderbevægelsen
i Sønderborg Kommune**

LAASK

Årsskrift 2013



Årsskrift 2013

Udgives af Lokalhistorisk Arkiv for Arbejderbevægelsen i Sønderborg Kommune.

Arkivets adresse er :
Ulkebøl Centret, Torvet 12 Sønderborg

Arkivet har åbent hver onsdag kl. 09.00 –11.30, eller efter aftale med arkivlederen på tlf. 2818 3725

Formand:
Frode Sørensen

Arkivleder:
Peter Falk

Redaktion: Jørn Rasmussen (JR)

Website:
www.laask.dk
Mail:
laask@laask.dk

© LAASK og forfatterne.

Indhold

Peter Falk 3
Status for arkivet for 2013.

Jørn Rasmussen5
Sønderborg Andels Svineslagteri.

Frode Sørensen13
Arbejderne under krigen.

Per Plambeck16
Ny samarbejdspartner.

Status for arkivet med udgangen af 2013

Ved udgangen af 2013 har vi 96 arkiver fra fagforeninger og faglige klubber, andre foreninger 31, socialdemokratiske foreninger og klubber 35 og private arkiver 18 stykker. Endvidere har vi registreret 98 faner. Vi dækker området for Sønderborg Kommune med enkelte områder i den vestlige del af den gamle Gråsten Kommune.

Vi registrerer alt elektronisk, hvor vi er tilknyttet Arbejderbevægelsens Arkiv i København. Efter registreringen bliver arkivalierne opbevaret i arkivkasser, der er anbragt i kælderen under Kløvermarkhallen, hvor vores fjernarkiv befinder sig. Til daglig har vi til huse i Ulkebøl, hvor vi deler lokaler med Ulkebøl Lokalhistoriske Arkiv. Vi har også elektronisk forbindelse mellem arkiverne i Ulkebøl og kælderen under Kløvermarkhallen. Vi benytter os også af en Skype forbindelse sådan, at vi kan sidde i Ulkebøl og se arkivalierne på skærmen i kælderen.

Vi ejes af foreningen LAASK, der gennem medlemskontingent finansierer vores udgifter. Foreningen har i skrivende stund 24 medlemmer, 4 husstandsmedlemmer, 8 foreninger og organisationer og 3 partiorganisationer. Vi arbejder nært sammen med medlemmerne for at finde yderligere arkivalier og få disse registreret. Vi er glade for at opbevare arkivalier især fra tiden 1890 – 1920, hvor vi har en del fra den prøjsiske stats tid.

Vi er 7 medarbejdere, der hver onsdag formiddag samles på arkivet i Ulkebøl, og senere deler vi os op med 2 medarbejdere i kælderen og 5 i Ulkebøl. Vi har hver vort arbejdsområde, hvor jeg er arkivleder, Per Plambeck er stedfortræder og IT-ansvarlig, Hans Peter Brandt tager sig af fagforeninger og partiforeninger på fastlands-siden, Joan Bech Jensen tager sig af fagforeninger og partiforeninger på Als og Jørn Rasmussen tager sig af billedregistrering, udarbejdelse af Arkiv Nyt og Års-

skrift. John Asmussen og Karl Matthies tager sig af kælderen.

Vi har et nært samarbejde med arkivmedarbejderne i Ulkebøl og på Kirketorvet i Sønderborg. Vi er medlem af SKLA, en overbygning for alle arkiver i Sønderborg Kommune, og LASS, en

overbygning for arkiverne i det gamle Sønderjyllands Amt. Vi har endvidere samarbejdet med arbejderarkivet ASRA i Herning. Det arkiv dækker det gamle Ringkøbing Amt.

Peter Falk, arkivleder



Dansk Slagteriarbejder Forbund Sønderborg Afdeling

Sønderborg Andels Svineslagteri

I 52 år var der slagteri på Sundgade i Sønderborg. Fra marts 1925 til juli 1977. Der bliver stadig slagtet svin i Sønderborg kommune på Danish Crowns slagteri i Blans. Kreaturer skal nu slagtes på det nye slagteri i Holsted. I 1977 blev slagtingen af kreaturer flyttet til Bylderup-Bov for derefter at blive flyttet til Tønder. I arkivet har vi 3 fotos fra slagteriet fra perioden 1925 til 1937, og med baggrund i dem og andre kilder, kan vi stykke nedenstående beretning sammen for denne periode.

Andelsslagteriernes start

Efter Genforeningen i 1920 blev der arbejdet ihærdigt på at få bygget andelsslagterier efter samme model som i Kongeriget. Efter 1864 havde landbruget sendt svin og kreaturer syd på til slagting, sågar helt til Hamborg. Nu var den mulighed lukket, og man ville jo gerne have del i det lukrative marked i

England. Nord for Kongeåen havde man oprettet det første andelsslagteri i Horsens i 1887, og derefter gik det slag i slag. Ved 1. Verdenskrigs udbrud var der 44 andelsslagterier i Kongeriget. Efter Genforeningen blev der bygget slagterier i bl. a. Aabenraa, Gråsten og Sønderborg. De blev i 70'erne fusioneret til Slagteriregion Syd.

Gråsten Andels-slagteri

Dyrlæge R. Kold Christensen arbejdede ihærdigt for at oprette et andelsslagteri i Gråsten, og den 15. december 1922 blev andelsselskabet stiftet. Produktionen blev startet i nyopførte bygninger den 2. januar 1924.

Sønderborg Andels Svineslagteri

I Sønderborg arbejdede flere landmænd med at oprette et andelsslagteri, men først den 29. januar 1923 blev der holdt stiftende generalforsamling.

Bestyrelsen bestod af 3, med Peter Petersen, Hestehavegaard som formand. Der var tilsagn fra tilstrækkelig mange landmænd til at man turde begynde at bygge slagteriet. I 1925 var der 600 andelshavere, der havde tegnet sig for en samlet leverance på 30.000 – 40.000 svin årligt. Den 1. marts 1925 begyndte produktionen, og det første år blev der slagtet 38.000 svin. Bestyrelsen ansatte C.L. Okholm som direktør. I 1930 døde direktør Okholm, og bestyrelsen ansatte slagteriets bogholder, Ch. W. Whitt som direktør.

Nedenstående billede er taget den 2. juli 1925, 4 måneder efter start.

Både bestyrelse og medarbejdere er med på billedet, i alt 55 personer. Bemærk, at der er én kvindelig ansat, resten er mænd. Manden i 2. række fra højre er Jacob Edvard Høj, han var bødker på slagteriet. Edvard Høj var både politisk og fagligt aktiv, og han sad i Sønderborg Byråd en periode.

Manden lige bag skiltet er med stor sandsynlighed slagteriets første formand Peter Petersen, Hestehavegaard.



Han og den øvrige bestyrelse trådte i øvrigt tilbage lige efter slagteriets start. Den næste formand blev Lorens Petersen, Ragebøl.

Det nye slagteri blev placeret på Sundgade og Langbrogade. Her havde man let adgang til afskibning fra havnen samt til jernbanen. Der blev lagt spor fra Sønderborg H.

6 år med fremgang

Andelsselskabet havde sikret sig leverancer fra landmændene på 30.000 – 40.000 svin årligt inden byggeriet af slagteriet gik i gang. I 1925 blev der slagtet 38.000 svin fra slagteriets start i marts til udgangen af året. Tilførslerne steg herefter i både 1926 og 1927, men derefter

svingede de mellem 70.000 og 62.000. I 1931 blev der slagtet 103.000 svin, hvilket forklarer, at der på billedet fra 1931 er flere ansatte.

Der skulle flere hænder til at slagte 103.000 svin, en stigning på næsten 25.000 fra året før. Herefter faldt tilførslerne, og i 1937 slagtes der 56.000 svin.

Der er nu flere ansatte ved slagteriet, det hænger jo sammen med, at der i 1931 bliver slagtet 103.000 svin, næsten 25.000 flere end året før.

Nedenstående billede er fra september 1931. Slagtermester P. Andersen sidder i første række midt for, og på hans venstre side sidder den nye direktør, Ch. Witt. C. L. Okholm afgik ved døden den



1. maj 1930. Man bemærker også, at der nu er flere kvinder ansat. Kvinden fra fotoet fra 1931 er stadig ansat på slagteriet, hun står i 2. række, nr. 2 fra venstre. Manden på 1. række, nr. 5 fra venstre er den senere direktør, Otto Bagge. Manden på 3. række, nr. 7 fra venstre er Christian Lundfald. Han var ligesom Jacob Høj politisk og fagligt aktiv. Han var kommet fra Horsens med sin familie, og folketællingen fra 1930 viser, at han boede til leje på Sundgade. Der er nu ansat 68 på slagteriet, en stigning på 13 i forhold til 1925.

Fra 1931 falder leverancerne, og dermed må antallet af medarbejdere reduceres.

Arbejdstagere og arbejdsgivere

Slagteriarbejdernes Forbund i Danmark blev stiftet på et delegeretmøde i Århus den 21. juli 1895. 7 afdelinger i Kongeriget stod bag stiftelsen, og forbundet havde i alt 139 medlemmer. Den 21. oktober stiftedes De Samvirkende Danske Andels-Svineslagterier i Århus. I første omgang havde stiftel-

sen ikke til formål at slagteriern skulle optræde som arbejdsgiverforening overfor slagteriarbejderne, men året efter ser man de første kon-turer af en arbejdsgiverfor-enings arbejdsemner. I til-fælde af arbejdskonflikt an-befalede man at nedsætte en voldgift til at løse konflik-ten, og inden udgangen af 1899 var der direkte forbin-delse mellem arbejdsgiverne og slagteriarbejdernes for-bund. I marts 1900 blev den første overenskomst indgået mellem parterne. Af over-enskomsten fremgår det, at den daglige arbejdstid var 10 timer, mindste ugeløn var 17 kr., ugeløn over 19 kr. blev forhøjet med 1 kr., for helligdage forkortedes ugelønnen ikke, overtidstil-læg var 40 øre i timen mel-lem kl. 21 og 6 og 50 øre på helligdages eftermiddag. Overenskomsten var en mi-mimallønoverenskomst, hvilket betød, at satserne ikke kunne ændres i hele overenskomstperioden.

Lokale lønforhold

Da andelsslagteriet i Sønder-borg startede produktionen i marts 1925, må det formo-des, at indtræde i arbejdsgi-

verforeningen, og at arbejderne blev medlem af fagforeningen. 1925 blev et turbulent år, forhandlingerne gik trægt, og der var afsendt strejkevarsler til ikrafttræden den 7. april. Samme dag afholdt slagteriforbundet ekstraordinær kongres, hvor man vedtog det forslag, forligsmanden havde fremsat. Ugelønnen var derefter henholdsvis 66,- kr., 68,- kr. og 70 kr. afhængig af anciennitet, 70,- kr. fik man efter 2 års anciennitet. Ugelønnen for kvinder var 41,- kr. uanset anciennitet. Året efter, 1926 blev heller ikke uden dramatik. Arbejdsgiverne havde fremsat krav om reduktion af såvel ugelønnen som af tillæg. Forligsmandens forslag, som betød nogen lønreduktion blev vedtaget. Slagteriarbejderne i Sønderborg havde fået deres ilddåb.

Arbejdskonflikter

Overenskomstforhandlingerne i 1931 fulgte samme mønster som tidligere, træge forhandlinger og krav om lønreduktion. Det til trods for at man i 1930 havde sat rekord for antal slagtede svin. Der var slagtet 20% flere end i 1929. Det resultat

kunne selvfølgelig kun nås ved en ekstra arbejdsindsats fra slagteriarbejdernes side. Den rekord må også være årsagen til det større antal medarbejdere i forhold til 1925. I 1932 fremsatte arbejdsgiverne krav om, at arbejdernes timeløn skulle nedsættes med 20%. Forhandlingerne endte med lockout den 29. april. Den 7. maj besluttede slagterierne at afslutte konflikten, og den nye overenskomst indeholdt en lønreduktion på 3%. Forholdene på arbejdsmarkedet var meget spændte, og Kanslergade forliget fra januar 1933 indeholdt bl. a. et forbud mod arbejdsstansninger i det kommende år. I forhold til nu, var der dengang overenskomstforhandlinger hvert år.

Nedgangstider

I starten af 30'erne rammes slagterierne af nedgang, da især England lagde restriktioner på import af svinekød. 2 udbrud af mund- og klovsyge satte også sit præg på produktionen. Senere betød 2. Verdenskrig nedgang i produktionen, og antallet af slagtede svin blev næsten halveret. I 1937 blev der



I Anledning af Slagtermstr. P. Andersen's 60aarige Fødselsdag
 Sønderborg, d. 24. 10. 1937

slagtet knap 56.000 svin. Først efter 1950 kom produktionen over den mængde, der blev slagtet før 1930.

I 1937 er antallet af ansatte er nu på niveau med 1925 som en konsekvens af de færre slagtninger.

Afregning og efterbetaling til leverandørerne

Afregningen til landmændene bestod i en betaling pr. leveret svin samt efterbetaling afhængig af slagteriets overskud. I de to første år

fik landmændene ingen efterbetaling. Herefter fik de typisk efterbetalt 8 øre pr. kilo med to undtagelser. I 1933 fik de 15 øre pr kilo. Omsætningen var steget fra 6.2 mio. til 7.5 mio. kr. til trods for at antallet af slagtede svin var faldet fra 99.000 i 1932 til 80.000 i 1933. I 1939 efterbetales der 10 øre pr kilo. Omsætningen var steget 250.000 kr.

Dette foto er taget i anledning af slagtermester Peter Andersens 60 års fødselsdag den 24. oktober 1937.

På dette foto er der 4 personer, der også var ansat i 1925. Slagtermester P. Andersen, Jacob Edvard Høj, han står i 2. række som nr. 3 fra venstre, den første kvindelige ansatte, Tilde, kun hendes fornavn er kendt, hun står som nr. 6 fra venstre i 2. række og manden yderst til højre i første række. Hans navn er Møller.

Fusionen

I slutningen af 60'erne startede fusioner af flere andels-slagterier, og i oktober 1970 indgik Aabenraa, Gråsten, Sønderborg og Bylderup Bov i Slagteriregion Syd. Kort efter starten på det nye selskab påtænkte man at bygge et nyt slagteri, da hverken Gråsten eller Sønderborg kunne leve op til tidens miljøkrav. Slagteriet i Aabenraa var lukket. I juli 1977 stod det nye slagteri i Blans klar og al svineslagtning foregik nu der. Kreaturer blev slagtet i Bylderup Bov. Det slagteri er senere blevet lukket, og slagtning af kreaturer overført til Tønder, men det er også slut, nu foregår al slagtning af kreaturer i Holsted som nævnt i indledningen.

Nutiden

Sønderborg Ingeniør og Byggeforretning, SIB købte slagterigrunden i 1977. Af pressen fremgår det, at SIB havde planer om at bygge, men planerne blev ikke specificeret. Nu er der boliger på Langbrogade.



Langbrogade

I juli 2013 blev der revet flere bygninger ned, så det kun er det gamle frysehus, der står tilbage. Der har været planer om at bygge sommerboliger på grunden, og i foråret 2013 viste et stort banner på frysehuset, at der skulle bygges kontorfaciliteter. Banneret er nu væk, tiden er vist ikke gunstig for sådanne projekter.



Sundgade

Ovenstående billede viser administrationsbygningen for den del af slagteriet, der tog sig af at slagte svin. Senere har den været brugt til forskellige formål. Bygningen er nu helt væk.

Jørn Rasmussen

Kilder:
Andelsslagterierne gennem 75 år, A. Axelsen Drejer Sønderjysk Månedsskrift, september 2001, artikel af Gert S. Haurum
Regnskab fra Sønderborg Andels Svineslagteri
Dansk Slagteriarbejder Forbund, Festskrift ved Forbundets 50 Års Jubilæum
Andelsslagterierne i Danmark 1887 - 1937
Folketælling for Sønderborg 1930

Arbejderne under krigen

Krigsudbruddet fik stor indflydelse på arbejdet i såvel fagforeningerne som Socialdemokratiet i Sønderborg, på medlemsmødet den 15. april 1940 i Arbejdernes Fællesorganisation gjorde formanden for Arbejdernes Fællesorganisation Anders Andersen meget ud af at mane til ro og besindighed og han opfordrede tillidsmændene og arbejderne i byens virksomheder at sørge for at arbejdet blev passet til punkt og prikke. Han beklagede, at det havde været nødvendigt at aflyse 1. maj-demonstrationen. Mødet sluttede med at forsamlingen rejste sig og mindedes de soldater som faldt den 9. april i Sønderjylland. Arbejdet i Arbejdernes Fællesorganisation kørte på lavt blus i krigsårene, størst opmærksomhed fik ombygningen af Bjerggården, der kunne indvies i februar 1941, fagenes fest som i 1941 havde en tilslutning på over 300. I 1941 var det samlede medlemstal i de organisationer, der var med-

lem af Fællesorganisationen, på 3.859.

På sommergeneralforsamlingen den 28. juli 1940 i den socialdemokratiske partiforening konstaterede formanden, redaktør Frede Nielsen, at Grundlovsfesten den 5. juni – modsat 1. maj - var blevet gennemført, men på grund af de alvorlige krigshandlinger i Frankrig, havde bestyrelsen besluttet at aflyse den årlige sommerudflugt. Frede Nielsen opfordrede kraftigt til at socialdemokratiske medlemmer engagerede sig i det nationale arbejde i Danske Samfund, samarbejdet måtte dog ikke betyde, at sammenholdet mellem parti og fagbevægelse blev svækket. Partimedlem Hans Davidsen, gjorde opmærksom på den omfattende nazificering, der var sket inden for det tyske mindretal i Sønderborg og han kritiserede, at man ikke havde taget hårdere fat på byens nazister inden krigen, han sammenlignede situationen nu med 1918, en sam-

menligning som byrådsmedlem Wollrath Eckhardt gik hårdt i rette med, han mente ikke at man på nogen måde kunne sammenligne de to perioder.

Siden 1. januar 1940 havde partiforeningen haft en medlemstilbagegang på 38 med-

vember 1944, hvor der var medlemsmøde med foredrag af tidligere folketingsmedlem I. P. Nielsen, kunne næstformand Hans Jørgensen glad meddele, at man nu havde budt velkommen til medlem nr. 1.000. Foreningens formand, folketingsmedlem Frede Nielsen kunne ikke



lemmer, så der nu var 666 medlemmer, frem til sommeren 1941 lå medlemstallet stabilt på omkring 650, men fra 1942 kom der for alvor gang i medlemshvervingen, 800 blev passeret i starten af 1943, 900 i starten af 1944 og den 27. no-

deltage, han var af sikkerhedsmæssige grunde gået under jorden og kunne først genoptage sit politiske arbejde som medlem af folketinget i maj 1945.

Såvel før som under krigen tog mange danske arbejdere

til Tyskland for at finde arbejde, nogle var der kort tid, andre længere og enkelte havde besluttet at blive, og de stiftede familie. De arbejdere som beholdt deres bopæl i Danmark og som arbejdede hos private arbejdsgivere, var fortsat skattepligtige i Danmark, derimod var de som arbejdede for det offentlige fritaget for beskatning i Danmark.

At tage arbejde i Tyskland var blåstemplet af de danske myndigheder og den danske regering, men mange fagforeninger også Sønderborgs så ikke med milde øjne på den trafik. Hamborgs beliggende tæt ved den danske grænse havde stor tiltrækning på sønderjyske arbejdere. I de første krigsår gik det uden de store problemer, men da de omfattende bombardementer fra de allierede for alvor tog fart i sommeren 1943 fik mange arbejdere hurtigt nok og vendte tilbage.

Det socialdemokratiske dagblad "Sønderjyden" berettede den 31. juli 1943, at de seneste dage ved grænsen havde været præget af en strøm af sodsværtede mænd

i arbejdstøj, de kom til grænsen med en kuffert eller en bylt indeholdende deres få ejendele.

Da mange af dem havde mistet deres papirer og pas under de mange brande i Hamborg, gav deres tilbagevenden myndighederne et stort ekstraarbejde. En optælling den 2. august viste, at tallet af tilbagevenden den dag var 600, i alt returnerede omkring 3.000 af de 7-8.000, som man havde registreret arbejdede i Hamborg. En henvendelse til folkeregistret i Sønderborg viste, at 13 af de Sønderborgarbejdere som egentlig havde taget permanent ophold i Hamborg var vendt tilbage, heriblandt tre som havde stiftet familie, også for dem var forholdene blevet for brogede. Der var ingen meldinger om at Sønderborgere var blevet dræbt eller såret i forbindelse med Hamborgs ødelæggelse.

Billede: © Den Store Danske

Frode Sørensen

LAASK har fået ny samarbejdspartner

LAASK har gennem flere år haft et godt samarbejde med Arbejdermuseet i Rømersgade, København. Samarbejdet med Arbejdermuseet har givet LAASK unik mulighed for at registrere vores lokale effekter på Museets servere, hvilket giver os en fremtidssikring på en række områder, bl.a. sikrer det at kommende fil og billedformater bliver konverteret fra gamle til nye formater. Dette sikrer i sig selv, at det daglige arbejde, vi yder i vores arkiv, er sikret for fremtiden.

Vi er samtidigt taknemmelige for, at Arbejdermuseet stiller registreringssystem og vores hjemmeside gratis til rådighed for os.

LAASK har indtil nu været det eneste lokalhistoriske arkiv i landet, Arbejdermuseet har arbejdet sammen med.

Arbejdermuseet har netop indledt et nyt samarbejde med Arbejderarkivet ASRA,

der har til huse i Herning. Arkivet indsamler, lige som os, effekter fra fagforeninger og partiforeninger i hele det gamle Ringkøbing Amt. (www.ASRA.dk)

Arbejdermuseet i København har stillet de samme goder til rådighed for ASRA, som de har givet LAASK. Selvfølgelig har ASRA og LAASK indledt et godt og velfungerende samarbejde. Arkivmedarbejderne fra Herning har flere gange været i Sønderborg, for at få del i de erfaringer vi har erhvervet gennem de senere år, både af det der er gået godt og det der er gået mindre godt for os i Sønderborg.

Vi i Sønderborg glæder os til det fremtidige samarbejde med vennerne i Herning

Per Plambeck, webmaster